

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра соціології та психології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни

«Сучасні педагогічні технології викладання у ЗВО»

вибіркових компонент

освітньо-наукової програми третього(освітньо-наукового) рівня вищої освіти

011 Освітні, педагогічні науки

за темою - Зміст та система принципів педагогічної технології

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології факультету № 6
(протокол від 29.08.2023 № 8)

Розробник:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ **Олена ФЕДОРЕНКО**.

.

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця **Вікторія БУДЯНСЬКА**;

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ **Валентина ТЮРІНА**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Актуальність дидактичних і виховних принципів в освітніх технологіях
2. Принципи створення педагогічних технологій
3. Рівні діагностичного визначення мети освітньої технології

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. А 67 Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник / За заг. ред. Н.І. Яковець. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с. Дичківська, І.М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. Київ : Академвидав, 2015. 303 с.
2. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. І. Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с. <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1939/1/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20.pdf>
3. Прокопенко І.Ф., Євдокимов. В.І. Педагогічні технології : навч. посіб. : Затверджено МОН України. Х. : Колегіум, 2005. 224 с.
4. Сучасні педагогічні технології. Навчально-методичний посібник / Автор-укладач Федорчук Е.І. Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006., ст. 212. http://tutor-best.kh.ua/wp-content/uploads/2017/08/Such.ped_tehnologii.pdf.

Допоміжна : 1,2,5,6,7

1. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи : навч.-метод. посіб. : рекомендовано МОН України. Київ : Кондор, 2016. 271 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. : Допущено МОН України. К. : Освіта України: КНТ, 2008. 528 с.
3. Ортинський, В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. : рекомендовано МОН України. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Київ : Центр учб. літ., 2016. 471 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. : Рекомендовано МОН України / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; за ред. З.Н. Курлянд. К. : Знання, 2007. 496 с.
5. Педагогіка вищої школи : навч.-метод. посіб. / О.М. Рубан, Л.О. Рубан, П.В. Максименко, С.В. Мороз; МВС України, Кіровоград. юрид. ін-т ХНУВС. Кіровоград : Кіровоград. юрид. ін-т ХНУВС, 2010. 110 с.

1. Актуальність дидактичних і виховних принципів в освітніх технологіях

Реалізація системного підходу в організації освітнього процесу на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики вимагає розглядати його як особливу цілісну систему, що чітко реагує на зміни базових для його побудування чинників. При цьому враховуються якості соціально визначеного і (на наступному етапі конкретизації) педагогічно запрограмованого результату.

Щоб з'ясувати механізм функціонування освітнього процесу необхідно повернутись до педагогічної системи, основними структурними елементами якої є: учні; цілі навчання і виховання; зміст навчання і виховання; відповідні взаємопов'язані процеси; вчителі (або технічні засоби навчання); організаційні форми педагогічної роботи. Всі згадані елементи мають постійний взаємозв'язок і здійснюють взаємний вплив. Це є однією з умов функціонування освітнього процесу як цілісної педагогічної системи.

Практична реалізація освітнього процесу у вигляді цілісної системи забезпечується шляхом застосування окремої педагогічної технології. Оскільки у педагогічній теорії та практиці системний підхід набув вигляду запровадження окремих освітніх технологій, то й вивчення закономірностей педагогічної системи не можна здійснювати за межами практики запровадження освітніх технологій. Розглянемо характеристики провідних ознак освітньої системи та педагогічної технології, до яких належать: системність, концептуальність, науковість, інтегративність, гарантованість результату, відтворюваність, ефективність, якість навчання, його вмотивованість, новизна, алгоритмічність, інформаційність, оптимальність, можливість тиражування та перенесення в нові умови тощо.

Перелічені характеристики педагогічної технології є узагальненими базовими критеріями, відповідність яким опосередковано вказує на системний характер організації освітнього процесу. Їх наявність, з одного боку, свідчить про упорядковану сукупність дій, операцій та процедур вчителя в освітньому процесі, що здійснюються на технологічному рівні – такому рівні організації взаємодії між окремими його компонентами, результатом якої стає педагогічно обґрунтований та запланований результат. З іншого боку, основні критерії технології освіти є вихідними характеристиками, за якими визначається система принципів педагогічної технології.

Принципи функціонування педагогічної технології, як основоположні ідеї, вихідні положення, що визначають зміст, форми і методи організації освітнього процесу відповідно поставленим цілям з урахуванням закономірностей процесу навчання мають виконувати регулятивну функцію. Вони формулюються на основі аналізу відповідних закономірностей. Правильність моделювання дидактичних теорій і способів регуляції практики навчання забезпечується шляхом дотримання теоретично обґрунтованих принципів технологічного підходу в освіті. Основними джерелами виведення

такої системи принципів є: досвід організації навчальної діяльності; теорія пізнання; закономірності функціонування психіки людини; закономірності дидактичного процесу тощо.

Розроблені у науково-педагогічній теорії принципи навчання та виховання слугують базою для розробки системи принципів фахових методик. У такий спосіб відбувається конкретизація дидактичних принципів у процесі вивчення окремих дисциплін з урахуванням їх особливостей. Зазначена конкретизація є необхідним закономірним явищем перенесення загальнонаукового знання у конкретні типові або виняткові ситуації, оскільки загальні дидактичні принципи апіорі виконують роль рекомендацій вибору шляхів досягнення цілей навчання. Зазначені рекомендації здебільшого торкаються питань регулювання міжособистісних стосунків учасників процесу навчання, організації сприятливих умов досягнення освітніх цілей без виділення особливих додаткових умов щодо забезпечення реалізації окремих цілей навчання та виховання. Повний, правильний, логічно завершений набір принципів організації навчального процесу робить цей процес науковим, послідовним, системним й, відповідно, ефективним.

Система принципів функціонування педагогічних технологій базується, з одного боку, на системі виділених закономірностей організації педагогічного процесу, а з іншого – прагматично залежить від діагностично визначених цілей освітньої технології. У разі запровадження в педагогічний процес оригінальної освітньої технології відбувається уточнення цілей його організації. Конкретизована мета обумовлює адекватний шлях її досягнення, який, у свою чергу, може базуватись на системі оригінальних закономірностей і принципів. Усвідомлення багатогранності цілей навчання та виховання дало підстави для виділення на основі аналізу закономірних зв'язків між елементами педагогічної системи, аналізу основних ознак і якості очікуваних результатів застосування педагогічних технологій системи принципів функціонування педагогічної технології. Система принципів функціонування педагогічної системи (педагогічної технології) не заперечує відомі у педагогіці дидактичні та виховні принципи, але потребує детального вивчення та дотримання з метою забезпечення високої якості організації освітнього процесу з використанням педагогічних технологій.

До системи принципів функціонування педагогічної технології належать:

- принцип цілісності;
- принцип діагностичної цілеспрямованості;
- принцип завершеності;
- принцип інтенсивності побудови освітнього процесу;
- принцип відповідності;
- принцип природовідповідності;
- принцип професійно-етичної відповідності;
- принцип сучасності;
- принцип оптимізації навчального процесу.

У процесі запровадження окремих авторських освітніх технологій

зазначена систем принципів має враховуватись комплексно. Ігнорування окремих із названих принципів функціонування освітньої технології може мати наслідком втрату можливості досягнення діагностично визначеної мети. Охарактеризуємо кожен з названих принципів.

2. Принципи створення педагогічних технологій

Принцип цілісності. Виділення окремим принципом функціонування педагогічної технології принципу цілісності базується на розумінні невід'ємної властивості складної системи утворюватись підсистемами нижчого порядку. За такої складної взаємодії система стає середовищем функціонування її підсистем, що призводить до виникнення певних взаємовпливів та взаємозалежностей між такими елементами.

А. Холл та Р. Фейджин у роботі "Definition of System" зазначають, що для всіх систем є характерною наявність зв'язків між об'єктами та їхніми властивостями. Внаслідок цього зміни у певному об'єкті тягнуть за собою зміни в інших частинах системи та призводять до зміни системи в цілому. Таку властивість дослідники називають цілісністю. У розрізі опису педагогічної системи зазначена властивість перебуває у якості об'єктивної закономірності, що, у свою чергу, виступає достатньою підвалиною для виділення принципу цілісності враховуючи складний характер структури педагогічної системи.

На практиці, слідуючи логіці технологічного підходу в освіті, гнучке реагування педагогічної технології на зовнішні та внутрішні зміни, що впливають на організацію та функціонування педагогічного процесу, забезпечується виконанням вимог принципу цілісності педагогічної технології. Дай принцип розкриває особливості постійної взаємодії між окремими елементами педагогічної системи в умовах, коли компоненти педагогічної системи реагують на зовнішні подразники та зміни в інших компонентах саме так, як це було зазначено вище.

В умовах моделювання педагогічної системи з певними ознаками слід пам'ятати, що виникає об'єктивна вимога дотримання чіткої відповідності між окремими елементами педагогічної системи як взаємопов'язаними складовими. У разі внесення змін у педагогічну систему (наприклад, в умовах надходження нових зовнішніх вимог щодо ознак результату навчального процесу) відповідні процедури оновлення необхідно прогностично провести з усіма її елементами, а не з одним окремим ізольованим від інших елементів, що вже мало місце в історії розвитку національної системи освіти, коли часткове оновлення чи модернізація одного з компонентів вважалось запорукою отримання якісно високих результатів функціонування всієї системи.

Забезпечення цілісного ефективного функціонування педагогічної системи забезпечується цілісним підходом до її модернізації. Так, стрімкі темпи науково-технічного прогресу останнім часом стали визначальним чинником перманентного процесу оновлення критеріїв оцінки підготовки

випускників навчальних закладів. Зміни у характеристичних ознаках випускника навчального закладу (соціальне замовлення) стають ваговою підставою для проведення цілеспрямованого коригування таких елементів системи, як: цілі навчання, зміст освіти, дидактичні процеси, форми організації навчання, технічне оснащення навчального процесу та якісна підготовка вчителів. На підставі уточнення соціального замовлення відбувається коригування цілей навчання у відповідності до сучасних досягнень науки, що тягне за собою конкретизацію змісту освіти. Наступним кроком є аналіз відповідності дидактичних процесів і форм організації навчання природним процесам опанування індивідом даною системою знань та способів діяльності.

Обов'язковим етапом оновлення педагогічної системи є визначення необхідного та достатнього технічного оснащення зазначеного процесу і аналіз якості підготовки вчителів, що мають забезпечити ефективний перебіг навчального процесу. У даному контексті неможна оминати увагою об'єктивний рівень розвитку педагогічної науки, оскільки у разі виявлення невідповідності між змістом знань, об'єктивними процесами його опанування та формами організації навчання (окреме коло питань складають особливості професійної підготовки вчителів, як носіїв інформації про доречні форми організації навчання) логічним наслідком є активізація пошуків педагогічної науки у бік створення нових ефективних освітніх технологій.

Втім, не лише зовнішні трансформації стають підставою для здійснення кардинальних перетворень елементів педагогічної системи. Неприпустимим стає внесення змін в один з елементів педагогічної системи без відповідної перебудови інших. Наприклад, зміни (уточнення) цілей навчання повинні супроводжуватися змінами у змісті, а можливо і у методах навчання. У разі необхідності такі зміни можуть торкатися навіть організаційних форм навчання, якщо цього вимагають запропоновані інноваційні підходи.

У контексті реалізації технологічного підходу в освіті принцип цілісності має призначенням забезпечити логічну побудову освітнього процесу на основі врахування особливостей взаємодії компонентів педагогічної системи. В умовах модернізації освітнього процесу зазначений принцип дозволяє здійснити здійснювати перебудову вже існуючих педагогічних технологій або створювати нові без порушення об'єктивної цілісності педагогічної системи.

Принцип відповідності. Виділення окремим принципом функціонування педагогічної технології принципу відповідності ґрунтується на об'єктивній закономірності обумовленості якості освітнього процесу адекватністю обраних шляхів досягнення освітніх цілей. Наочно таку відповідність можна продемонструвати на прикладі досвіду організації вивчення іноземної мови у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах, як приклад порушення даного принципу, що був розповсюджений на теренах Радянського Союзу. Нагадаємо, що педагогічна взаємодія у навчальному

процесі при вивченні іноземної мови у точності повторювала методики вивчення усіх інших предметів навчального плану внаслідок чого достій рівень знань з переважної більшості предметів навчального плану, не забезпечувався у вивченні іноземної мови. При цьому збільшення часу на вивчення іноземної мови за відсутності змін методики суттєво не впливало на якість результату. У разі обрання індивідуальних форм вивчення іноземної мови (заняття на курсах, із репетитором тощо) якість навчання поступово підвищувалась вказуючи на об'єктивну закономірність залежності якості знань від характеру включення учня у спілкування з метою накопичення відповідного мовного досвіду.

Наведений негативний приклад наочно демонструє залежність кінцевого результату педагогічного процесу від обрання доречних форм та засобів реалізації визначених цілей. Так, форма організації навчання не відповідала дидактичному процесу, що об'єктивно гарантує досягнення визначених цілей. Індивідуальне набуття мовної практики за формою наближувалось до природного процесу організації вивчення іноземної мови. У межах вивчення кожної окремої дисципліни існують об'єктивні залежності між продуктивністю та вибором форм і методів навчання. У разі збігу методики вивчення окремої дисципліни з природними процесами накопичення відповідного знання, набуття способу діяльності, закономірно очікується якісно високий результат освітнього процесу.

Зазначена закономірність є підставою для виділення принципу відповідності щодо функціонування освітніх технологій. Застосування системного підходу до організації освітнього процесу з метою підвищення якості його результатів базується на розумінні зазначеного процесу як цілісної системи. Усі елементи, що складають структуру педагогічної системи, постійно оновлюються, набувають якісно нових характеристичних ознак, утворюючи таким чином перманентний процес пошуку адекватних форм та методів організації освітнього процесу.

Іншою підставою для формулювання даного принципу виступає "Закон принципів можливостей дидактичного процесу", згідно з яким вважається, що кожний дидактичний процес має певні принципові можливості щодо якості формування в учнів знань, умінь, навичок за певний час. Організація дидактичного процесу, що виявляється неадекватним поставленим цілям навчання, матиме наслідком марне витрачання зусиль педагога, часу, енергії учнів. Врахування зазначеної об'єктивної залежності ефективності освітнього процесу від обраних форм та методів його реалізації повинно мати реалізацію на практиці принципу відповідності функціонування освітньої технології, що відповідає теоретично визначеному взаємному впливу компонентів педагогічної системи. Принцип відповідності вимагає добирання логічно обумовлених, необхідних та достатніх методів навчання та виховання, що відповідають визначеним освітнім цілям та іншим умовам (вікові, індивідуальні психологічні та фізіологічні особливості підлітків, зміст освіти, природні процеси сприйняття, усвідомлення та відтворення інформації та ін.), що забезпечує ефективне функціонування педагогічної

технології.

Принцип діагностичної цілеспрямованості. Високі показники ефективності педагогічних технологій у порівнянні із традиційними підходами до організації педагогічного процесу забезпечуються завдяки використанню чіткого, науково обґрунтованого комплексу методів, прийомів, способів педагогічної взаємодії. Цей факт стає підставою для виділення наступної істотної закономірності: від правильності визначення очікуваної мети педагогічного процесу та адекватності вибору педагогічних засобів її досягнення залежить ступінь відповідності реально отриманих результатів запланованим. На підставі даної закономірності виділяється принцип діагностичної цілеспрямованості педагогічної технології.

Слід звернути увагу на семантичне наповнення терміну "діагностичне визначення мети". Будемо вважати мету навчання (виховання) визначеною діагностично за умов:

1. Існування достатньо чіткого визначення риси чи якості особистості, яку необхідно сформувати і можна виокремити від інших якостей особистості. Це означає, що освітня мета набуває детальної конкретизації до рівня окремої якості особистості чи знань вузько визначеної наукової галузі. Сукупність діагностично визначених освітніх цілей (конкретизованих цілей) представляє узагальнений компонент в структурі педагогічної системи – цілі навчання та виховання, що слугує базовим для визначення змісту освіти. Кожна окрема мета стає зрозумілішою з точки зору прогностичного вибору методів і прийомів педагогічного впливу, а сукупність цілей максимально відповідає конкретизованому з позиції компетентнісного підходу соціальному замовленню щодо якості підготовки випускника закладу освіти у кожній окремій її ланці.

2. Існування засобу, "інструменту" для виявлення й діагностики означеної якості особистості під час процесу об'єктивного контролю сформованості або існування можливості визначити критерії оцінки сформованості означеної якості. Дана умова є логічним продовженням попередньої, оскільки визначення певної якості особистості, яку необхідно сформувати чи розвинути, передбачає об'єктивне вимірювання початкового та набутого рівнів внаслідок спеціально організованого педагогічного впливу. З цією метою доречним є введення умовних рівнів розвитку певних якостей або створення системи об'єктивних критеріїв оцінки змін у зазначених якостях особистості (у разі, якщо введення системи рівнів розвитку є недоречним). Це дозволить на практиці забезпечити постійний контроль за змінами у об'єктивно обраних показниках сформованості якостей особистості чи накопиченні системи конкретизованих знань, умінь, способів діяльності і оцінити на цій основі ефективність засобів педагогічного впливу. Кардинальною відмінністю даного підходу є перенесення акценту із загальних підходів щодо оцінки якості підготовки випускника на конкретизацію освітніх цілей із фіксацією послідовних (проміжних) результатів, що забезпечує постійний зворотний зв'язок і створює можливості для своєчасного коригування методів педагогічного

впливу.

3. Існування шкали оцінки якостей та властивостей особистості, що спирається на результати відповідних вимірювань. Їх успішність у значній мірі обумовлюється прагматичними підходами до оцінки результатів педагогічного процесу. Відхід від усталених узагальнених оцінок випускника з точки зору "всебічності та гармонійності" розвитку особистості у бік деталізації необхідних для життя і праці у соціумі особистісних характеристик призводить до створення якісно нової шкали цінностей для прогнозування результатів педагогічного процесу. Досвід показує, що будь-яке особистісне утворення, що описується системою абстрактних термінів, може бути виміряне із допомогою системи об'єктивних критеріїв і класифіковано із допомогою відповідних вимірювальних шкал.

Наприклад, пізнавальна активність особистості, як зазначає В. Лозова, є рисою особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності. Авторка вводить в обіг види, рівні, показники, критерії розвитку пізнавальної активності. Досвід В. Лозової визначати рівні розвитку пізнавальної активності вказує на перспективи розвитку педагогічної науки і практики щодо прогнозування розвитку й інших особистісних утворень, як от: ініціативність, комунікабельність, самостійність, творчість, наполегливість тощо.

4. Існування можливості зміни інтенсивності певної якості особистості педагогічними засобами на основі даних контролю. У разі виділення окремої якості особистості (у даному контексті можна говорити і про конкретизовані знання, уміння чи навички) педагогічна система має адекватно вибрати засоби стимулювання розвитку даної якості чи її корекції на основі отриманих даних контролю у відповідності до детально прогнозованих перспектив. Наявність можливості цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток конкретизованої якості особистості є невід'ємною складовою діагностичного визначення мети освітньої технології, оскільки за її відсутності втрачається сенс всієї діагностичної діяльності. Лише за умов усвідомлення можливості змінювати інтенсивність окремих якостей педагогічними засобами створюється передумова до свідомого та науково обґрунтованого вибору комплексу методів педагогічної взаємодії (з точки зору зовнішньої загальної оцінки функціонування).

Вимогою принципу діагностичної цілеспрямованості є дотримання під час визначення освітніх цілей чіткості їх визначення та реальності досягнення. Тобто, характер взаємодії та засоби педагогічного впливу мають визначатись у першу чергу на основі ретельного аналізу наявних знань, умінь, навичок, пізнавальних можливостей учнів, а також прогнозування деталізованих перспектив їхнього розвитку. Така конкретизація цілей та задач педагогічного процесу з одночасним урахуванням потенційних можливостей щодо створення сприятливого освітнього середовища для

формування й розвитку виділених якостей особистості та конкретизованих знань у певних галузях науки відкриває можливості для успішного їх досягнення із гарантовано високою імовірністю.

Використання під час організації педагогічного процесу педагогічно доцільних методів та засобів у відповідності до зазначеного принципу дає можливість визначити цілі навчання та виховання так, що їх досягнення стає цілком реальним. З цією метою заздалегідь визначаються об'єктивні критерії, показники, за допомогою яких визначатиметься ступінь досягнення поставлених цілей, як під час здійснення поточного контролю, так і підсумкової оцінки досягнень учня. Завдяки цьому в освітньому процесі створюються необхідні умови для ефективного об'єктивного та однозначного педагогічного контролю за виконанням освітніх цілей, що, в свою чергу, забезпечує ефективність функціонування педагогічного процесу на основі доцільного вибору адекватних педагогічних технологій.

Принцип завершеності. Об'єктивною закономірністю функціонування педагогічного процесу є можливість вибору форми організації навчання за умов, що кінцевий результат задовольнятиме випускника освітнього закладу виходячи із об'єктивних критеріїв оцінки якості підготовки. Іншим словами, якісну освіту можна отримати обираючи різні освітні траєкторії і користуючись різними пропонованими формами організації навчання. Беручи до уваги дану закономірність виділення даного принципу є логічним і необхідним.

Різні форми та обумовлені ними комплекси методів навчання мають різну ефективність, але гарантують досягнення наперед визначеного результату. Проведені різними авторами дослідження щодо порівняння можливостей денної, заочної, дистанційної та інших відомих форм організації навчання розкривають їх переваги та недоліки, але у той же час засвідчують наявність можливості обирати форму організації навчання і гарантовано отримувати освіту у межах визначених державою стандартів якості. Серед основних показників, за якими оцінюються різні форми організації навчання, називаються саме якість освіти і терміни, що потрібні для завершення навчання. Оскільки терміном "завершеність" не оцінюють терміни навчання, а послуговуються для сигналізування про логічне завершення курсу вивчення певного предмета чи отримання освіти, при визначенні сутності принципу завершеності освітньої технології ми користуємось саме фактом досягнення учнем певного прогнозованого необхідного та достатнього рівня освіти.

Аналіз вітчизняних та світових підходів до визначення необхідних меж якості надання освітніх послуг дає підстави визначити наступні показники коефіцієнту засвоєння діяльності. Вітчизняні нормативні документи визначають якість надання освітніх послуг нормальною у межах 70% засвоєння навчального матеріалу. У той же час представники біхевіоризму наполягають на необхідності організації педагогічного процесу таким чином, щоб його ефективність складала не менше 95%.

Принцип завершеності визначає обов'язкові межі якості результатів

педагогічного процесу, що оцінюється на практиці шляхом оцінки фактичного перевищення значення проектного рівня засвоєння. Принцип завершеності вимагає від освітньої технології, що використовується у педагогічному процесі із певною вузько визначеною метою і яка логічно впроваджується з метою поліпшення відповідних показників, щоб коефіцієнт засвоєння знань (формування умінь, розвиток особистісних якостей) відповідав значенню проектного рівня у межах 0,70–0,95.

Практичне значення введення принципу завершеності педагогічної технології полягає у тому, що з його допомогою можна забезпечити виявлення та своєчасне видалення із педагогічної практики не релевантних освітніх технологій, що не можуть гарантувати досягнення педагогічно необхідних результатів. У разі, якщо у педагогічний процес пропонується запровадити інноваційну освітню технологію, вимоги даного принципу дозволять вчасно оцінити її ефективність, підтвердити доречність запровадження, відмовитись від неї у разі отримання нижчих показників ефективності.

Принцип інтенсивності побудови освітнього процесу. Попередньо розглянутий принцип функціонування освітніх технологій встановлює жорсткі вимоги щодо якості знань, але залишає відкритим питання щодо тривалості педагогічного процесу. Педагогічна практика показує, що різні форми організації навчання внаслідок особливостей своєї організації потребують різного часу для забезпечення необхідного рівня якості освіти. Перманентний процес оновлення змісту освіти характеризується постійним збільшенням обсягу знань, умінь, навичок, якими необхідно оволодіти на будь-якій ланці освітньої системи. За таких умов виникає потреба у нових, більш ефективних формах, способах, прийомах організації освітнього процесу.

Проблема пошуку нових ефективних підходів для прискорення розв'язання освітніх задач підсилюється об'єктивними наслідками процесів інтеграції та глобалізації, що призводить до суттєвого збільшення кількості особливих вимог до особистості випускника. Це вказує на невідповідність усталених підходів до організації педагогічного процесу новим вимогам з позиції бюджету часу, що потрібен для забезпечення високої якості підготовки в умовах розширення змісту освіти.

Згідно із принципом інтенсивності побудови освітнього процесу необхідною вимогою щодо його організації є прискорення розв'язання освітніх задач на якісно високому рівні. Критерієм відповідності освітнього процесу даному принципу є швидкість засвоєння необхідного обсягу знань, умінь, навичок, розвиток особистісних якостей на визначеному вимогами принципу завершеності рівні якості. Наприклад, для виховного процесу таким критерієм слугує швидкість набуття вихованцем бажаних соціально визначених стереотипів суспільної поведінки, усвідомлення моральних норм тощо. У процесі вивчення окремих навчальних предметів – швидкість засвоєння змістовних модулів, опанування способами застосування знань на практиці.

За умов існування загальної тенденції до прискорення освітніх процесів запровадження принципу інтенсивності побудови освітнього процесу, як базового принципу функціонування освітніх технологій, стає об'єктивною необхідною і своєчасною педагогічною реакцією, що у перспективі відкриє можливості постійного своєчасного оновлення змісту освіти й забезпечення сталого інноваційного розвитку національної системи освіти.

У контексті технологічного підходу в освіті даний принцип ефективно може використовуватись з позиції оцінки необхідності та доречності запровадження інноваційних освітніх технологій. Оскільки шляхів досягнення певної освітньої мети може бути декілька і за своєю ефективністю вони також можуть бути рівноцінними, то у відповідності до принципу інтенсивності побудови освітнього процесу до новоствореної педагогічної технології висуватиметься вимога підвищувати, у порівнянні з уже існуючими підходами, швидкість виконання освітніх задач.

Таким чином, відповідність педагогічної технології цьому принципу опосередковано засвідчує її ефективність та доцільність впровадження, з одного боку, та необхідність заміни її на іншу освітню технологію – з іншого. Своєчасність такої заміни не базуватиметься на традиційних підходах, коли якість підготовки випускника визнається критично низькою й потребує поліпшення, а визначатиметься з позиції можливості забезпечити прискорене розв'язання поставлених перед освітньою системою завдань шляхом запровадження іншої освітньої технології, що забезпечить досягнення зазначеної мети у коротші терміни.

Принцип природовідповідності. Сформульований ще у XVII столітті видатним чеським педагогом Я. Коменським принцип природовідповідності не втратив своєї актуальності щодо організації педагогічного процесу. Він спрямований на врахування багатогранної природи людини, особливостей її анатомо-фізіологічного, психічного розвитку з погляду віку і статі. Інший відомий науковець К. Ушинський у своєму творі "Людина як предмет виховання" акцентував увагу вчителів на тому факті, що педагогічний вплив має ґрунтуватись на знаннях про людину, що накопичені комплексом "антропологічних" наук (психологією, анатомією, фізіологією та ін.).

Такий підхід і зараз є актуальним, правильним, оскільки розглядає одне з головних питань ефективного функціонування педагогічної технології – побудову педагогічного процесу, що максимально відповідає природним механізмам засвоєння учнем досвіду та розвитку його інтелектуальних сил. Якщо попередньо розглянуті принципи побудування педагогічної технології висували вимоги щодо якості та термінів здобуття освіти, то даний принцип описує у загальному вигляді підходи до організації педагогічного процесу. Кожна людина є індивідуальністю, яка характеризується певними пізнавальними можливостями, особливостями сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування та відтворення інформації, індивідуальним темпом роботи тощо. Відповідність педагогічних методів, підходів, форм організації співпраці та самостійної навчально-пізнавальної діяльності учня його можливостям є однією з складових успішного функціонування освітнього

процесу.

Показником відповідності освітнього процесу принципу природовідповідності є існування бажання вчитися, інтерес до навчання, прагнення поглиблювати знання.

Принцип професійно-етичної відповідності. Виділення даного принципу функціонування освітньої технології базується на об'єктивній закономірності залежності результатів освітнього процесу від рівня професійної підготовки педагогічних працівників. Історія розвитку систем освіти різних країн знає багато прикладів інтенсивного розвитку у разі керування відповідними інноваційними процесами освіченими педагогами-науковцями. Знання закономірностей процесів розвитку, становлення особистості; сприйняття, обробки, запам'ятовування, відтворення інформації; залежності результатів освітнього процесу від вибору форм, методів педагогічного впливу; уміння максимально ефективно використовувати свій психофізичний апарат для здійснення максимального педагогічного впливу на особистість учня складають базові необхідні професійні якості педагога.

З точки зору сучасного підходу виділяти ключові компетентності даний принцип можна конкретизувати терміном "професійна педагогічна компетентність", що максимально узагальнює усі необхідні знання та уміння педагога-організатора педагогічного процесу. Даний принцип ставить вимоги до професійних педагогічних працівників, які практично реалізують окремі педагогічні технології. Успіх багатьох авторських технологій, приклади яких є класикою організації педагогічного процесу, значною мірою збув обумовлений особистісними, людськими якостями педагога. Обмін досвідом, спроби тиражувати найбільш ефективні педагогічні технології змусив дослідників, а в першу чергу – педагогів-практиків, звернути увагу на відповідність особистості педагога, його знань та умінь вимогам відповідної освітньої технології. Більшість з них стосується комплексу якостей особистості педагога, які разом визначають його педагогічну майстерність. Останнім часом до таких вимог додалися і такі, що обумовлені необхідністю використання сучасних технічних засобів навчання: комп'ютерів, мультимедійних систем, мережі Internet.

Окремо слід звернути увагу на етичному аспекті професійної підготовки педагога. Компетентнісний підхід стосується лише механістичних підходів до професійної підготовки педагогів. Педагогічна практика засвідчує, що успішність педагогічної взаємодії у значній мірі залежить від налаштування педагога на продуктивне гуманістичне спілкування. У даному контексті варто звернути увагу на завдання особистісно-орієнтованого навчання, реалізація яких є безпосереднім завданням професійної діяльності сучасного педагога:

- педагогічна підтримка всебічного розвитку індивідуальних пізнавальних здібностей;
- максимальне залучення індивідуального досвіду у процесі навчання, що здійснюється на підставі даних стартової діагностики знань, умінь, навичок та визначенні на цій основі зони ближнього розвитку;

- створення максимально сприятливих умов для розвитку процесів самопізнання й допомога особистості у самовизначенні, самореалізації, а не формування попередньо заданих якостей на основі середніх показників;
- формування культури життєдіяльності, що відкриває можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначати життєві перспективи.

Формування культури життєдіяльності особистості є показником педагогічного професіоналізму, показником професійно-етичної відповідності.

Принцип сучасності. Виділення принципу сучасності обумовлюється перманентними інноваційними процесами у системі освіти. Зазначені процеси обумовлені здебільшого прагненням педагогів-теоретиків утворити постійне джерело прогресу в освіті, відійти від застарілих традицій та стереотипів, здолати інертність, шаблонність, домінування теоретичного навчання, а натомість активізувати пошук радикальних нововведень. Не можна називати нормальною ситуацію, коли випускник навчального закладу на момент отримання документу про освіту володіє застарілими знаннями. Це вказує на необхідність здійснення інноваційної діяльності у різних напрямках реформування змісту освіти.

Слід відзначити, що на практиці інноваційна діяльність в освіті не завжди має корисні наслідки. Інноваційною діяльністю визначаються будь-які зміни в традиційній організації системи освіти, але наслідки таких змін можуть мати сумнівний вплив на її розвиток. Ми не розглядаємо тих випадків, коли інновації прямо мали негативні наслідки і самі були продуктом популістів, які бажали зарекомендувати себе реформаторами.

Принцип сучасності вимагає відбору та запровадження тих надбань сучасної науки та практики, що вже довели наявність в них інноваційного потенціалу, успішно використовуються в інших системах освіти тощо. Врахування даного принципу сприятиме інноваційній діяльності, що в своїй основі матиме відбір та розповсюдження передового педагогічного досвіду використання сучасних освітніх технологій.

При цьому до інновацій не відноситимуться ті нововведення, що стали результатом удосконалення вже відомого педагогічного досвіду або запровадження сучасних технічних засобів навчання. Йдеться передусім про педагогічні відкриття, що здійснюються провідними науковцями та практиками у постійній співпраці та взаємодії. Необхідність реалізації такого тандему обумовлюється попереднім історичним досвідом розвитку педагогічної науки та практики, що містить яскраві приклади теоретичних розробок, які не отримали широкого розповсюдження на момент свого виникнення внаслідок окремих недоліків методики запровадження у практику (технологія групової навчальної діяльності, розвивального навчання тощо), та досвіду практиків, які внаслідок низького рівня теоретичного обґрунтування своїх розробок не мали можливості популяризувати свій досвід (представники педагогіки співробітництва).

Іншим аспектом реалізації принципу сучасності є коригування змісту

навчальних програм, постійне оновлення їх з метою насичення сучасними знаннями та видалення застарілих фактів, а іноді і суто теоретичного історичного матеріалу, що з точки зору сучасності втратив свій виховний вплив. Якщо частина зайвої інформації буде видалена із змісту дисципліни, але при цьому залишиться логічність викладення матеріалу, що забезпечуватиме формування у свідомості цілісного уявлення про вивчену дисципліну, це призведе до оптимізації навчального навантаження, структурування навчального матеріалу із перспективою встановлення тісніших міжпредметних зв'язків.

Перспективним напрямком удосконалення змісту освіти та технологій його реалізації є підвищення рівня інтеграції дисциплін, полегшення внаслідок цього процесу опанування знаннями, стимулювання творчості у застосуванні знань на практиці. У межах окремих дисциплін процес модернізації повинен стати безперервним, а темпи реформування повинні відповідати темпам розвитку відповідної галузі науки. Скорочення дистанції між фактичним розвитком науки та змістом освіти є показником відповідності технології реалізації освітнього процесу даному принципу.

Важливим висновком щодо необхідності виділення принципу сучасності до функціонування освітніх технологій є те, що їх призначенням стає постійна перевірка діючих навчальних програм, своєчасне видалення застарілого, непотрібного матеріалу, запровадження замість нього сучасних наукових надбань, а у виборі освітніх технологій – постійне їх оновлення у відповідності із сучасними актуальними тенденціями організації ефективного освітнього процесу.

Принцип оптимізації навчального процесу. Даний принцип освітніх технологій вимагає забезпечення досягнення цілей освіти із мінімальними витратами часу та сил учасників педагогічного процесу. Показником відповідності освітньої технології даному принципу стає економія часу та високі показники якості освіти. У певній мірі даний принцип є тотожним принципу інтенсивності побудови освітнього процесу. Принцип оптимізації навчального процесу має в своїй основі більшу спрямованість на реформування змісту освіти.

Сучасні темпи оновлення змісту освіти дедалі сильніше підвищують цінність часу, що витрачається на навчання. У перспективі обсяги навчального матеріалу розширюватимуться із все більшими темпами, що обов'язково призведе до перевантаження учня. Скорочення програм фахових дисциплін є безперспективним, а тому невідповідність змісту освіти й термінів навчання призведе до кризи, сутністю якої стане неможливість забезпечення сучасного рівня підготовки випускників.

Реалізація принципу оптимальності, що на практиці стосуватиметься перегляду та корекції навчальних планів, призведе до видалення ряду дисциплін, що у певний час були виділені в окремі самостійні змістовні модулі без достатнього теоретичного обґрунтування й врахування їхнього практичного значення, які змушують витрачати час та зусилля, але отримані внаслідок їхнього вивчення знання не несуть практичного значення.

Розглянуті принципи побудування педагогічної технології є особливими й необхідними, обов'язкове дотримання яких забезпечує ефективність функціонування новоствореної педагогічної технології. Водночас створення будь-якої педагогічної технології має відбуватися з урахуванням загальновідомих перевірених часом і багатьма поколіннями педагогів класичних принципів навчання та виховання, що і містять у собі провідні вимоги щодо організації освітнього процесу з урахування об'єктивних індивідуальних та вікових особливостей учасників освітнього процесу.

Провідною характерною особливістю будь-якої педагогічної технології є конкретизована, чітко сформульована мета. Визначається вона відповідно вимогам чинного законодавства, у якому розкриваються загальні цілі навчання й виховання у вітчизняній системі освіти. Одночасно мета повинна бути вузько спрямованою, цілком досяжною, практично значущою. Слід пам'ятати, що педагогічна технологія покликана забезпечувати високі результати навчального процесу за умов урахування багатьох факторів. На їх основі на наступних етапах розробляється науково обґрунтований комплекс методів, засобів, прийомів організації співпраці вчителя та учня, адекватний об'єктивним умовам.

Визначання мети діагностичним способом відповідає вимогам реалізації системного підходу в навчальному процесі. Акцентування уваги саме на діагностичному характері мети означає, що цілі навчання й виховання мають бути зрозумілими й точними. Висновку про достатність їх точності й визначеності можна дійти тільки на підставі однозначного оцінювання ступеня реалізації. Навчальний процес, під час якого реалізується педагогічна технологія, отримує за умов технологічного підходу певний визначений термін і конкретні завдання, що базуються на діагностично сформульованій меті. Конкретизовані завдання легко можна порівняти з отриманими результатами й дійти відповідних висновків.

Актуальність діагностичного визначення мети посилюється необхідністю забезпечити вирішення цілого ланцюга дидактичних і виховних завдань, що потребують побудови відповідних процесів на основі вибору певних специфічних шляхів, із конкретними очікуваними результатами. Ефективність виховного впливу визначається мірою усвідомлення педагогічним працівником мети своєї роботи. Однак цього замало. Загальна настанова вчителя на продуктивну творчу працю є необхідною складовою досягнення високих результатів. Проте мотивація становить лише частину обов'язкових передумов такого успіху. Важливу роль відіграє сама організація навчального процесу, що має будуватися на основі чітко визначених цілей та об'єктивного обліку отриманих результатів, тобто сучасність вимагає дотримання педагогічними працівниками науково обґрунтованої технології навчального процесу, що будується на основі запровадження методів діагностичного визначення цілей.

За умов відсутності технологічного підходу деякий час існувала певна невизначеність щодо розуміння конкретних цілей освіти. Загальні цілі освіти,

що мали конкретизуватися в окремих цілях навчання, були узагальнено сформульовані, що призводило й до формування загального уявлення про окремі цілі навчання. Це призводило до того, що регульовальна функція в процесі відбору змісту навчання в школі та під час побудови навчально-виховного процесу майже не здійснювалася.

Відсутність істотного впливу регульовальної функції призвело до низки негативних наслідків, провідним із яких стало поширене явище визначення мети освіти, як: "забезпечення учнів знаннями, що необхідні для їхнього розвитку, підготовки до життя, до праці й до продовження своєї освіти". Якщо не конкретизувати цієї загальної мети навчання в окремих цілях у межах вивчення кожного окремого предмета з відповідним добorem змісту та обсягів навчального матеріалу, що й відбувалося у школі певний час, цілі навчання залишаються лише декларованими, а їх автори не звертатимуть на них уваги під час організації процесу навчання.

Посилаючись на історію педагогіки, зазначимо, що уявлення про мету навчання формуються під впливом суспільних відносин і залежать від визначеного змісту освіти. Із плином часу обсяги знань, що накопичувались у різних науках, досягли критичних для засвоєння сучасним учнем розмірів. Це сприяло усвідомленню педагогічними працівниками необхідності уточнення цілей навчання по лінії перенесення акцентів зі "здобуття комплексу глибоких і міцних знань, вироблення умінь, навичок" на "формування вмінь і навичок самоосвіти". Поступово уточнення та конкретизація мети навчання привело до того, що сучасний етап розвитку уявлень про цілі навчально-виховного процесу школи характеризується визнанням необхідності розвитку кожної особистості, підготовки її до майбутнього життя та праці на основі розвитку здібностей і нахилів (профільне навчання та допрофесійна підготовка). За професійно орієнтованої освіти здійснюється особистісний підхід і враховуються сучасні досягнення науки й техніки, що дає неабиякі можливості для якісного надання освітніх послуг із застереженням, що діагностичне формулювання загальної мети функціонування педагогічної системи має здійснюватися виключно на підставі особистісного підходу. Завдяки здійсненню особистісного підходу під час визначення загальної мети навчання й окремих її цілей відбувається врахування індивідуальних особистісних рис вихованців, коригування окремих цілей і контроль за їх досягненням, що спирається на об'єктивні реалії й завдяки цьому досягається висока ефективність.

3. Рівні діагностичного визначення мети освітньої технології.

Розглянемо докладніше, як відбувається перевтілення загальної мети навчання в конкретизовану діагностично визначену мету педагогічної технології. На шляху такої трансформації дослідники виокремлюють три рівні визначення мети навчання: глобальний, етапний, оперативний.

Глобальному рівню властиве педагогічне переосмислення соціального замовлення й побудови моделі особистості випускника загальноосвітньої школи. Загальне завдання, що стоїть перед сучасною школою, конкретизується в межах допрофесійної підготовки шляхом визначення комплексу властивостей особистості, що складають систему показників оволодіння майстерністю в певній галузі діяльності, що відбивається у змісті відповідних шкільних предметів. Розробка таких показників може ґрунтуватися на кваліфікаційних характеристиках різних робочих спеціальностей, але однозначно матиме результатом розробку навчальних планів, у яких враховують комплекс означених показників й діагностичну постановку цілей. Основою для діагностичної постановки цілей має бути комплекс загальних соціальних властивостей особистості, який необхідно сформувати. Іншими словами, глобальний рівень визначення мети – це той рівень, на якому створюється модель сучасного випускника навчально-виховного закладу яка утілює в собі разом із комплексом необхідних наукових знань, умінь і навичок ще й низку соціальних характеристик, що необхідні людині для самостійного життя та праці в соціумі.

На рівні **етапного** визначення мети глобальна мета навчання конкретизується в основних цілях за етапами підготовки (початкова школа, неповна середня освіта, повна загальна освіта). Загальна професійна спрямованість процесу навчання, що складає педагогічну систему, має ґрунтуватися на моделі особистості професійно орієнтованого школяра, що розділена за віковими цілями поетапного процесу формування особистості.

Так, на етапі **навчання** в початковій школі завданням навчально-виховного процесу є ознайомлення з трудовою діяльністю та її процесами, а також оволодіння навчальними трудовими знаннями, вміннями, що складають основу процесу формування особистості. У цей період традиційними є дії щодо виховання готовності та вироблення первинних умінь школярів самообслуговування, готовності до серйозного навчання, усвідомлення необхідності в майбутньому працювати на благо своєї сім'ї.

На етапі неповної загальної освіти завданням навчально-виховного процесу є забезпечення умов для оволодіння учнем трудовою діяльністю на рівні первинних кваліфікаційних знань і вмінь, а також настановами на виробничу працю як загальну мету навчання й виховання. У цей час уже актуальними є питання підготовки учня до вибору напряму профільного навчання у старшій школі, що пов'язується з вибором майбутньої професії. Логічними є дії педагогічних працівників щодо ознайомлення учня з різними профілями навчання й відповідними наборами навчальних дисциплін, що мають своєю метою формування настанови на свідомий вибір майбутньої професії й відповідного профілю навчання.

Завершальний етап (ІІІ ступінь загальноосвітньої школи) характеризується завершенням базової загальноосвітньої підготовки для оволодіння професійною майстерністю за обраною професійною спрямованістю.

Рівень оперативного формування цілей полягає в постанові мети вивчення окремих навчальних дисциплін, що складають зміст освіти. Сформульовані на етапному рівні цілі конкретизуються на оперативному рівні в конкретизовані навчальні цілі. Вони формулюються на кожному окремому уроці й визначають комплекс знань, умінь і навичок, якими повинен володіти учень після завершення вивчення того чи іншого навчального предмета.

Отже, діагностично визначена мета є одним із провідних факторів, що забезпечують гарантований позитивний результат широкого впровадження в навчальний процес освітніх технологій. Водночас слід зауважити, що успіх педагогічної технології залежить іще від багатьох факторів, що постійно оцінюються й ураховуються під час визначення методів і способів педагогічного керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учня. Ця робота не допускає шаблонів і стереотипних рішень. На цьому ґрунтується успіх педагогічних технологій.